

Mit ve Destan

II

Hint-Avrupa Destanlarının Tipleri: Bir Kahraman, Bir Büyücü, Bir Kral

Georges Dumézil (1898-1986) Fransız filolog. Dinler tarihi, mitoloji ve destan alanlarında yaratıcılığını kanıtlayan yapıtlarla, özellikle Hint-Avrupa kökenli toplumların tarihsel süreç içerisindeki egemen ideolojileriyle toplumsal yapıları arasındaki benzerlikleri ortaya çıkarmıştır. Eski Yunanca ve Sanskritçe öğrenen Dumézil, Paris Ecole Normale Supérieure'ü bitirdikten sonra 1920 yılında lise öğretmenliğinin yanı sıra doktora çalışmalarına başladı. Hint-Avrupa ve Kafkasya uygarlıklarının karşılaştırmalı mitolojisi üzerinde derin araştırmalar yapan Dumézil, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağrısı üzerine geldiği İstanbul Darülfünunu'nda 1925-1931 yılları arasında dinler tarihi okuttu. 1931-1933 yılları arasında İsveç'te Upsala Üniversitesi'nde dersler verdikten sonra Fransa'ya geri döndü. 1935 yılında Ecole Pratique des Hautes-Etudes'de çalıştıktan sonra, 1938 yılında Collège de France'da kendisi için açılan Hint-Avrupa uygarlığı kürsüsünün başına getirildi ve A.B.D.'deki çeşitli üniversitelerde misafir profesör olarak çalıştı. Hint-Avrupa toplumlarının ortak noktalarını dinsel yaşam, askerlik ve üretim uğraşları olarak "üç işlevli" bir ideolojik yapılanmada gören Dumézil, aynı işlevlerin Latin kökenli Roma ve Germen kökenli Kuzey Avrupa toplumlarında da var olduğunu kanıtladı. Dumézil 1978 yılında Académie Française üyeliğine seçildi.

Başlıca yapıtları: *Jupiter Mars Quirinus, composé de* (üç cilt 1941-1945, Gallimard); *Les Mythes romains* (dört cilt 1942-1948, Gallimard); *Les Dieux indo-européens*, (1952, PUF); *Mythe et Épopée*, (üç cilt, 1968-1973, Gallimard); *Heur et Malheur du guerrier, aspects de la fonction guerrière chez les Indo-Européens* (1969, PUF); *Du mythe au roman, la Saga de Hadingus et autres essais*, (1970, PUF); *Les Dieux souverains des Indo-Européens* (1977, Gallimard); *L'Oubli de l'homme et l'honneur des dieux* (1985, Gallimard); *Entretiens avec Didier Eribon* (Gallimard, 1987); *Le Roman des jumeaux - Esquisses de mythologie* (ölümünden sonra 1994, Gallimard).

Ali Berktaş tiyatro yazarı, editör, çevirmen. 1960 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. 1982-1994 yılları arasında önce İsveç, sonra Fransa'da Halk Oyuncuları Tiyatrosu'nda çalıştı. Tiyatro kaynaklarımız ve dünyadaki çeşitli tiyatro akımları konusunda çeviriler, araştırmalar yaptı. Bu konulardaki bazı makale ve çevirileri, yurtdışında basılan çeşitli dergilerde yayımlandı. 2006'dan bu yana İş Bankası Kültür Yayınları'nda tarih ve sosyal bilimler dizisi editörü olarak çalışıyor.

Başlıca çevirileri: André Raymond, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995); Paul Dumont, *Osmanlıcılık, Ulusçu Akımlar ve Masonluk* (YKY, 2000); François Georgeon, *Doğu'da Mizah* (YKY, 2001); Thierry Zarcone, *Yasak Kent Buhara* (İletişim Yayınları, 2001); André Malraux, *İnsanlık Durumu* (İletişim Yayınları, 2003); Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* (Üç cilt) (Kabalıcı Yayınları, 2003); Charles Baudelaire, *Modern Hayatın Ressamı* (İletişim, 2004); Thierry Zarcone, *İslam'da Sır ve Gizli Cemiyetler* (Alkım, 2005); Emile Durkheim, *Sosyoloji Dersleri* (İletişim, 2006); Amin Maalouf, *Semerkant* (YKY, 2005); Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri* (YKY, 2006); François Georgeon, *Sultan Abdülhamid* (Homer, 2006); Mircea Eliade, *Zalmoksis'ten Cengiz Han'a*, (Kabalıcı, 2006); Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi* (Kitap Yayınevi, 2005); François Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)* (YKY, 2006); Atiq Rahimi, *Kül ve Toprak* (İş Bankası Kültür Yayınları, 2007); Elise Massicard, *Alevi Hareketinin Siyasallaşması* (İletişim, 2008); Fernand Braudel, *Bellek ve Akdeniz* (Metis, 2008); Nilüfer Göle, *İç İçte Girişler: İslam ve Avrupa* (Metis, 2009); Jean Thevenot, *Thevenot Seyahatnamesi* (Kitap Yayınevi, 2009); Hamit Bozarslan, *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi* (İletişim, 2010).

*Georges Dumézil'in
YKY'deki kitapları:*

*Mit ve Destan - I: Hint-Avrupa Halklarının
Destanlarında Üç İşlev İdeolojisi (2012)*
*Mit ve Destan - II: Hint-Avrupa Destanlarının Tipleri:
Bir Kahraman, Bir Büyücü, Bir Kral (2016)*

GEORGES DUMÉZIL

Mit ve Destan
II

*Hint-Avrupa Destanlarının Tipleri:
Bir Kahraman, Bir Büyücü, Bir Kral*

Çeviren
Ali Berktay

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 4594
Cogito - 217

Mit ve Destan II / Hint-Avrupa Destanlarının Tipleri: Bir Kahraman, Bir Büyücü, Bir Kral
Georges Dumézil
Özgün adı: **Types Épiques Indo-Européens: Un Héros, Un Sorcier, Un Roi**
Çeviren: **Ali Bertkay**

Kitap editörü: **Korkut Erdur**
Düzeltili: **Korkut Tankuter**

Kitap tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Gülçin Erol Kemahlıoğlu**

Baskı: Bilnet Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş.
Dudullu Organize San. Bölgesi 1.Cad. No:16 Ümraniye-İstanbul
Tel: 444 44 03 • Fax: (0216) 365 99 07-08 • www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 31345

Çeviriye temel alınan baskı: Gallimard, Quarto, 2002
1. baskı: İstanbul, Mart 2016
ISBN 978-975-08-3537-7

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2006
Sertifika No: 12334
© Editions Gallimard 1971

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3 34425 Karaköy / İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 7

MIT VE DESTAN II

Hint-Avrupa Destanlarının Tipleri: Bir Kahraman, Bir Büyücü, Bir Kral

Birinci Kısım

Tanruların Oyununun Amacı: Bir Kahraman

Giriş • 21

Birinci Bölüm: Starkadr • 27

İkinci Bölüm: Şişupala • 60

Üçüncü Bölüm: Starkadr ve Şişupala • 76

Dördüncü Bölüm: Carasandha • 93

Beşinci Bölüm: Kadın ve Evveliyatı • 107

Altıncı Bölüm: Herakles • 115

Bilanço • 122

İkinci Kısım

Tanrılar ile Demonlar Arasında: Bir Büyücü

Giriş • 135

Birinci Bölüm: 1887-1939 • 143

İkinci Bölüm: Kavya Uşanas Romanı • 153

Üçüncü Bölüm: Kavi, Tanrılar ve Demonlar • 168

Dördüncü Bölüm: Kavi'nin Gücü • 179

Beşinci Bölüm: İki Roman • 189

Altıncı Bölüm: Hocalar ve Talebeleri, Erkekler ve Kadınlar • 197

Yedinci Bölüm: Bir Hanedan Üretilmesi • 204

Program • 218

Üçüncü Kısım

Tanrılar ve İnsanların Arasında: Bir Kral

Giriş • 235

Birinci Bölüm: Yayati ve Oğulları • 243

İkinci Bölüm: Yayati ve Kızının Oğulları • 262

Üçüncü Bölüm: Vasu Uparicara • 289

Dördüncü Bölüm: Madhavi • 303

Beşinci Bölüm: Eochaid Feidlech, Kızları ve Oğulları • 317

Perspektifler • 338

Sonuç • 357

Ekler

Ek 1- Rahibe Polier'nin "Hinduların Mitolojisi"

Adlı Eserinden Alıntılar • 363

Ek 2- Starcatherus ve Ingellus: Sövgüler • 373

1977 Notu • 386

1982 Notları • 387

1986 Notları • 390

Önsöz

Mit ve Destan'ın birinci cildi üç büyük destan külliyyatının, *Mahabharata*, Roma kökenlerinin “tarihi” ve Nart kahramanları hakkındaki Oset efsanelerinin nüvesinin kuşkusuz birbirlerinden bağımsız olarak, ama dünya ve toplum hakkında aynı üç bölümlü anlayışın oluşturduğu çerçeveler içinde şekillendiklerini gösterme iddiası taşıyordu: büyüsel ve hukuksal dini hükümdarlık; esas olarak savaşta kullanılan fiziksel güç; oluşma koşulları ve sonuçlarıyla bereket, doğurganlık. Bu üç bölümlü anlayış, Hint-Avrupalıların ideolojisine hükmettikten sonra, tarihöncesinde ve tarihte yaşanan tüm serüvenlere karşın, güçlü bir Hint-Avrupa bileşeni olan toplumların çoğunda uzun süre hayatta kalmıştı. Elinizdeki bu cilt, *Mahabharata*'dan hareketle elde edilen sonuçlara eklenirse de, onun basit bir uzantısı da değildir.

Zaten bu sonuçlar kitabın tezinin epey dışına taşıyordu. Gerçi, üç bölümlü ideoloji destanın “iyi kahramanlar” topluluğunun, Pandava “üvey kardeşler”in bileşimini açıklamakta yeterli olmaktadır: Pāndu'nun oğulları olarak bilinen ve gerçek babalarının hiyerarşik sıralamasını yineleyen bir sıra ile doğan bu kardeşlerin gerçek babaları, Hint-Avrupa üç işlev tanrılarına ilişkin çok kadim bir kanonik listede yer alan tanrılar değil midir? (liste bir noktada yenilenirken –en büyük kardeşin babası Dharma– bir diğer noktada muhafazakâr kalmıştır– ikinci kardeşin babası Vāyu.) Destandaki oğulların karakterleri, eylem tarzları babalarının mitolojide sergiledikleri karakterlere ve eylem tarzlarına uymakta değil midir? Ama Stig Wikander'in 1947'de yaptığı bu saptama, adım adım aynı türden birçok başka saptamaya kapı açmış ve 1968 tarihli kitapta [*Mit ve Destan I*] bunlar sergilenmiştir. Bu saptamalar, iki başlık altında sınıflandırılabilir.¹

1) Önce kişilikler konusunda: Bir teoloji parçasının destansı izdüşümü olarak kabul edilen Pandava'lar, bu konuda *Mahabharata*'daki tek örnek değildir. Çok sayıda “iyi” ve “kötü” kahraman, oğulları veya tecessümleri oldukları açıklanan tanrıların ya da demonların karakterlerini ve eylem tarzlarını aynı şekilde kopya etmektedirler. Birçok kahramanın aralarındaki ikili ilişkiler de (akrabalık, dostluk, kin...) genellikle teolojide tanımlanan ve mitolojinin de prototip tanrılar arasında betimlediği ilişkilerin (yakınlıklar, uzlaş-

¹ Oscar Botto, “Origini e sviluppo dell' epica indiana”, *Atti del convegno internazionale sul tema: la poesia epica e la sua formazione* (Roma, 1969): *Accademia dei Lincei*, 139, 1970, s. 655-677; en son Hint bibliyografisini kullanmakta, ama Wikander'in keşfini ve buradan çıkan sonuçları görmezden gelmektedir. Bu konuda yalnız da değildir.

maz çatışkılar) kopyaları olarak açıklanabilmektedir. Böylece iki *dramatis personae* (dramatik kişilik) ekibi ve her birinin sayısız müttefiki, iflah olmaz hasımlar olan tanrılar ile demonların büyük âlemde ve büyük zaman ölçeği içinde yaptıklarını, yeryüzünde ve birkaç yıllık bir zaman dilimi içinde yinelemekte-dirler.

2) Destanın kurgusu da ikinci başlıktır. Mitolojiyi destana taşıyan yazarlar, tanrılar ve demonlar arasındaki bu husumeti en dokunaklı noktadan yakalayıp ele almışlardır: dünyanın sonu ve yeniden doğuşu. Vedalar edebiyatının sorumluları bu tür bakış açılarını pek umursamamış ve bir eskatoloji aktarımı yapmamış olabilirler; ama oluşturdukları destanla mitolojiyi yansıtan diğer Hintlilerin bu malzemenin içinde korudukları temsillerin çok daha eski dönemlere ait olduğunu düşünmek için geçerli nedenler mevcuttur. Mazdekilikte İyilik ile Kötülük, Ahura Mazda'nın ve Anra Mainyu'nun orduları arasındaki nihai çatışmanın önemi ve İskandinavlarda, *Tanrılarının Gün Batımı*'nda betimlenen kozmik yıkılış ve diriliş bilinmektedir. *Mahabharata*'nın satır aralarında da buna yakın bir eskatoloji belirlemekte ve İranî olgulardan da çok İskandinav olgularıyla kesin ve belirgin denklikler göstermektedir: Pandava'ların düşmanları ahlaksızca bir hilenin ardından duruma uzun süre hükmederler; sonra korkunç Kuruksetra savaşı "iyiler" in zaferiyle sonuçlanır, ama çok az istisna dışında hem "kötüler" hem de "iyiler" yok olur; "iyiler" in tamamen yok olmasını son dakikada kurtarıcı tanrı Vişnu'nun tecessümü olan kahraman engeller; bu kurtarma işlemi bir yeryüzü cenneti kuran ve artık kimsenin karşı çıkmadığı "iyi" kralın, en büyük Pandava'nın yönetimi altında gerçek manada bir yeniden doğuşla sonuçlanır.

Demek ki gözlemci iki kez kadim geçmişin derinliklerine yönelmek durumunda kalmaktadır. Bir yandan, izdüşümü Pandava'lara yansıtılan üç işlev tanrılarının listesi esas olarak kapsadığı Veda tanrılarının listesinden daha eskidir ve Romalılar ile İskandinavlarda bilinen kanonik listelere *mutatis mutandis* [bütün değişkenler cari iken] uymaktadır. Demek ki Hint-Avrupalılara ait "statik teoloji"nin bir parçasını korumaktadır. Diğer yandan, Veda metinlerinin suskunluğunu aşan bir tarzda Kuruksetra savaşına yansıtılan kozmik çatışma da, İran Zerdüştilerinin reform geçirmiş ve daha da çok İskandinavların reform geçirmemiş eskatolojilerine yakın bir eskatolojinin uzantısı olarak, Hint-Avrupalılara ait eski bir temsiller bütününden türemiştir.

Mahabharata'nın özüne ilişkin bu ikili keşif beklenmedik bir şey değildi. En sonunda muazzam bir ansiklopediye dönüşmüş destanın çeşitli yerlerine yabancı cisimler gibi sokuşturulmuş birçok bölümün, daha önceki çeşitli araştırmalarda gerçekleştirilen karşılaştırmalı incelenmesi sonucunda dağınık bir biçimde derlenmiş, ama hep aynı noktaya doğru yönelen bilgilerle bulu-

şuyordu: Vedalar'da görmezden gelinen, ama Vedalar öncesi döneme ait ve kimileri Hint-Avrupalı, diğerleri en azından Hint-İranlı olarak kabul edilebilecek bazı rivayetler destanda yeniden su yüzüne çıkmışlardır. Zaten kesin tanımlaması yapılabilenlerin çoğu tamamen mitolojik niteliktedir: Bunlar tanrılara veya tanrılarla bağıntılı bazı insanlara ilişkin eski öykülerdir. Örneğin, üçüncü düzeyin kanonik tanrıları olan Aşvin'lerin tanrılar topluluğuna tüm haklara sahip üyeler olarak katılmaları ve onu eksiksiz kılmalarıyla sonuçlanan çatışmayı anlatan Cyavana bölümü, üçüncü düzey tanrıları olan Vanların Aseler topluluğu bünyesine katılmalarını ve onu tamamlamalarını sağlayan çatışmayı anlatan İskandinav öyküsü ile beklenen koşutluğu sunmaktadır. Kendi zaferiyle yok olan ve denizin ortasındaki bir lotüs (nilüfer) çiçeğinin gövdesine sığınan, sığındığı yerden Ateş tanrısının efsunları sayesinde çıkabilen Indra Vritrahan, "Vritra'yı yenen" bölümünün de Vedalar öncesi döneme ait olduğu, Hint-İranlı olduğu kesindir; Ermenilerin İran menşeli olduğuna kuşku bulunmayan koşut öyküsü bunu kanıtlamaktadır. Orada tanrı Vahagn, yani *Vəəθrağna*, içinde bulunduğu kamış gövdesinden dışarı fırlayarak alevler içinde denizin üstüne doğru atılır.

Kısacası *Mahabharata* artık, gerek merkezi olayörgüsünün satır aralarında belirenlerle, gerekse dışarıdan eklenmiş birçok bölümünde açıkça görülenlerle, en kadim Aryaların kendileriyle birlikte kuzeybatıdan getirdikleri ve ilahi derlemeleriyle ritüel incelemelerini üretmiş çevrelerin dışında hayatta kalmış temsillerin muhafaza edildiği bir eser olarak gözükmektedir. Üstelik, toplumdaki, dindeki, doğrudan mitolojideki evrime karşın bu şekilde korunmuş fosiller kaba hatlarıyla ilk biçim ve değerleri içinde ortaya çıkmaktadır. Bu mahfazayı keşfetmek şarttır: Sonraki karşılaştırmalı incelemeci kuşaklarına düşen görev budur. Ben kişisel olarak, en kadim çağlara, yani ya Hint-Avrupa ya da en azından Hint-İran dönemlerine "ait oldukları" gösterilebilecek on kadar küçük küme tanımlayabildim. Burada bunlardan üçünü ayrıntılı biçimde inceleyeceğim. Bunların ortak noktası, her birinin bir insan tipini –ideal insan– resmetmesidir; tarihsel toplumlarda bu insan tiplerinden ya ürküntü duyulmuş ya da onlara büyük hürmet gösterilmiştir; ama bunların karşılaştırmalı incelemesi, daha arkaik bir biçimin varlığının sezilmesini sağlamaktadır; bu arkaik biçimden hareketle ve ters yönde bir akış içinde –ister dilbilimsel alanda ister başka bir alanda olsun, her türlü karşılaştırmalı işlemin en faydalı evresi budur– çeşitli evrim çizgilerinin mecrasını belirlemek mümkün olmaktadır.

Demek ki elinizdeki bu çalışma, bir süredir moda olan deyimle, diyakroni (artzamanlılık) içinde, yani basitçe ifade edecek olursak, küçük bir *tarih-ötesi* bölgeyle uzatılmış tarih alanı içinde yer almaktadır. Yerine göre değişen, ha-

tır sayılır zaman dilimleri boyunca gelişmektedir. Kullandığımız tüm metinlerin ait oldukları *Mahabharata*'nın tarihini kesin olarak belirlemeye imkân yoktur, ama şu okuduğumuz halinin MÖ 4. ve MS 4. yüzyıllar arasında oluştuğu konusunda görüş birliği vardır. Bu cilt içinde yer alan denemelerden ilkinde, bu Hint metinlerinden biri tüm Helenizm çağlarının da katkı yaptığı bir Grek dosyası ile ve en eskisi MS 12., diğeri ise 14. veya 15. yüzyıla ait bir çift İskandinav tanıklığıyla karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmalar sayesinde farkına varılabilen Hint-Avrupa hayaleti bizi en fazla MÖ 3. binyıla geri götürür. İkinci denemede, Hint metni, Gātha'lar sonrası dönemin Avesta'sından Firdevsi'ye uzanan bir İran dosyasıyla paralel olarak işlenmektedir; bu karşılaştırma sonucunda, MÖ 2. binyılın ilk yarısına yerleştirilebilen Hint-İran prototipini, Lydia söz dağarcığındaki bazı bulgular sayesinde biraz daha eskiye götürmek mümkündür. Üçüncü denemede, Hint metninin karşısına bir öncekiyle aynı çapta bir İran dosyasının yanı sıra, malzemesi milattan önce düzenlenmiş olabilecek bir İrlanda dosyası da konmaktadır; incelemenin ortaya çıkardığı "karşılaştırılabilir" bulgu yine MÖ 3. binyıla, belki biraz daha önceye tarihlendirilebilir. Ama zamanın akışı boyunca bir aşağı bir yukarı seyreden bu karşılaştırma girişimleri, ancak kendi çağı içinde ele alınan her belge veya belge grubu planını ve manasını ortaya çıkaracak kesin bir analize tabi tutulursa mümkün olabilir ve ancak bu şekilde her zaman mevcut olan keyfi hüküm risklerinden uzak durulabilir. Diyakronik (artzamanlı) ve senkronik (eşzamanlı) incelemeleri birbirinden ayırmayı, karşıt kutuplara koymayı reddediyoruz.

Prototiplerin yeniden oluşturulması açısından, okuyacağınız denemelerde aynı türden sonuçlara varılmamıştır. İkinci denemede, karşılaştırma Hintliler ve İranlılar ile, yani yakın akraba olan iki toplum grubu ile sınırlı tutulmuş olsa da, iki kabile grubunun görece yakın bir geçmişte ortak ataları bulunması hesabına kaydedilebilecek kesintisiz, peş peşe eklenen bölümlerden oluşan bir şema ortaya çıkmamıştır. Kitabın bu en elverişsiz örneğe göre düzenlemiş alt-başlığında da söylendiği gibi, söz konusu karşılaştırmadan sadece bir tek insan, büyücü "tipi" ortaya çıkmıştır: Bu tip Hindistan ve İran'da farklı değerlerle farklı destan külliyatları içine yerleştirilmiştir (*Mahabharata*'daki kişilik birkaç ayrık yöne dışında, brahman türüne indirgenirken, Avesta ve Şehname'deki kişilik kral* olmuştur); olsa olsa, her iki tarafta da korunmuş bazı eski özellikler benzer yönelişleri, benzer niyetleri olan bölümlerde öne çıkarılmıştır, ama bu bölümlerin içeriklerinin bile teke indir-

* Çeşitli Hint-Avrupa, Hint-İran topluluklarına ait metinler arasında karşılaştırmalar yapıldığı ve ele alınan ana temalardan biri "hükümdarlık" olduğu için, "roi" kelimesini her kültür/uygarlığın kendine özgü terimiyle (Hindistan'da *raca*, İran'da *şah* gibi) karşılamak yerine, ortak bir terim olarak "kral"ı tercih ettik.

genmesi mümkün değildir. Birinci ve üçüncü denemelerde ise tam tersine Şişupala'nın Starkadr ve Herakles ile, Yayatı'nın Eochaid Feidlech ile karşılaştırılması sonucunda, sadece ortak Hint-Avrupa tipleri değil, bu tipleri yansıtan gerçek anlamıyla Hint-Avrupa romanları ortaya çıkmıştır.

Önce on yıl boyunca Collège de France'da, sonra da Chicago Divinity School'da ağır ağır hazırlanan, "konuşulan" bu kitabın birçok bölümünde, birçok meslektaşla ve birçok öğrenciyle yapılan tartışmalardan, onların tavsiyelerinden yararlanmışım – ve öğrencilerin görüşlerinin beyhude sayılamayacağını da ayrıca belirtmeliyim. İspatlardaki Hint unsurlarını geliştirme nezaketini gösteren J. A. B. van Buitenen ve A. Minard'a teşekkürlerimi; İran belgelerini sabır ve özveriyle kontrol eden R. P. J. de Menasce ve M. M. Dj. Moinfar'a minnetimi de zevkle ifade etmek isterim.

Chicago, Mart 1970
Georges Dumézil

Mit ve Destan II

Hint-Avrupa Destanlarının Tipleri:
Bir Kahraman, Bir Büyücü, Bir Kral

Birinci Kısım

**Tanrıların Oyununun Amacı:
Bir Kahraman**

(Şişupala, Starkadr, Herakles)

J. A. B. van Buitenen'e

Hiçbir şeyin evcilleştiremediği arzular, ey kefarete giysisi,
Etileri kemiren gömlek ve zafer pelerini!
Pek önemli sayılmaz, dikmek ölümsüz bir elle
On iki kutsal kavga abidesi yolun menzillerine
Pek önemli sayılmaz, çoğaltırken sonu gelmez ıstırabını
Döküp durmuş olmak çok uzun süre bir dev olarak terini.
Yükselirken inlemeleriniz arşa, esirî öncüleri olarak
Yol gösteriyorlar açılan göklerde o soylu, yüce ruhlara;
Ve ateşinizin kavurduğu kutsal yücelikte
Öldürüp bir adamı, dönüştüreceksiniz bir Tanrı'ya

Santorun Giysisi

Giriş

Okuyacağınız inceleme Mart 1953'te Collège de France'ta verilmiş bir derste hazırlanmış ve 1956'da *Aspects de la fonction guerrière* içinde yayımlanıp, 1969'da *Heur et malheur du guerrier* içinde (s. 51-92) az bir değişiklikle tekrar basılmış bir denemenin uzantısı niteliğindedir.

Gerçekten de Hint-Avrupa üç işlev yapısının destanlara parlak bir biçimde uygulanmasından üç örnek 1953'te bir araya getirilmiş ve ben de bunlara kısaltma amacıyla "savaşçının üç günahı" adını vermeyi önermiştim. Üç örnekten biri Hint tanrısı İndra'ya, diğeri İskandinav kahramanı Starkadr'a (Starcatherus) ve üçüncüsü de bir Yunan kahramanına, Herakles'e ilişkindir. İzlek, iki kahramanın gençliklerinden ölümlerine kadar kariyerlerinin genel çerçevesini oluştururken, tanrının ise kariyerinin sadece bir bölümünü, onu geçici ama neredeyse eksiksiz bir çökkünlük içine sokan bölümünü kapsamaktadır.

Markandeya Purana'nın beşinci bölümüne göre, İndra brahman konumunda bulunan ve bazılarına göre, tanrıların rahibi, hatta akrabası olan bir demonu öldürür – dünyanın kurtuluşu için gereken, ama kendi içinde suçlu olan bir eylem. Kutsal değerlere karşı saldırı niteliği taşıyan bu eylem katilin *tejas*'ını, yani ruhani enerjisini yitirmesine neden olur. Sonra karşısında bir savaşçı olarak korkuya kapıldığı ve tüm doğal istidatının aksine, adil bir dövüşte karşısına çıkmaya cesaret edemediği ikinci bir demonu hile ile öldürür; bu korkaklığının sonucu olarak, *bala*'sını, yani fiziksel gücünü yitirir. Son olarak, Amphitryon'un evine giren İyüp'ün yaptığı gibi, karısına göz koyduğu bir adamın görünümüne girer ve emeline böyle ulaşır; bu cinsel günah yüzünden de *rupa*'sını, yani güzelliğini yitirir. Elinde hiçbir şey kalmaz; sadece, bu ölümsüz varlığın yok olmaması gerektiği için, ana işlevinin özünü oluşturan *bala*'sından bir parça kalır. Dolayısıyla neredeyse yok edilmiş gibidir ve kendisini terk eden *tejas*, *bala* ve *rupa* doğal olarak yakınlık duydukları tanrıların içine girdikleri ve pek geri getirilemeyecek gibi göründüklerinden, durumu iyice vahimdir. Ruhani güç, hem hukukun hem de ahlakın tecessümü olan Dharma'ya; fiziksel güç şiddetli rüzgâr Vayu'ya; güzellik ise çekici ikiz tanrılar Aşvin'lere geçmiştir. Bu dört tanrı ve İndra'dan geriye kalan, daha sonra Pandu'nun adına oğullar dünyaya getirtirler; bunlar beş (üvey) kardeş Pandava'nın meşhur üç işlevli grubunu oluştururlar.

Sicilyalı Diodoros'un toplu özetinde, Herakles'in insanlara ve tanrılara son derece yararlı olan uzun kahramanlıklar dizisi üç kabahat tarafından sekteye

uğrar; bunların ağır sonuçları olur ve Delphoi'deki rahibeye başvurmanın dışında, bir kefarete veya başka bir telafi yolu gerektirirler. Herakles, kendisini Eurystheus'un emrine veren ilahi buyruğa uymak istemeyince, çıldırır (λύσσα), çocuklarını öldürür ve bu darbe ile yenik düşüp, Eurystheus'un tasarladığı işleri ve bir sürü alt işi yapmayı kabullenir. Bu görevi bittikten sonra, yanındaki bir düşmanını adil bir kavgada değil, utanç verici bir hileyle öldürür; o zaman fiziksel bir hastalığa (νοσήσας) yakalanır ve bu hastalıktan ancak, Pythia'nın tavsiyesiyle, Lydia kraliçesi Omphalia'nın kölesi olarak kurtulabilir. Son olarak, yeni bir "hür" kahramanlıklar dizisinin ardından, Deianeira ile resmen evlendiğini unutup, zina yapar ve bu nedenle tüm bedenini Nessos'un kanına batırılmış gömlekten kaynaklanan bir ateş (θερμασία) kemirmeye başlar ve yine Pythia'nın öğüdüyle, Oiti dağında bir odun yığınının üzerinde kendini yakar.

Tek eksiksiz anlatım olan Saxo Grammaticus'un eserinde, kahraman Starcatherus'un en az bu denli uzun ve çeşitli kahramanlıklar dizisi üç döneme, tam anlamıyla üç hayata paylaştırılmıştır. Bu dönemlerden her birine zorunlu olarak, kaçınılmaz şekilde, alçakça işlenmiş bir suç, bir *facinus* damgasını vurur. Efendisi ve dostu olan bir Norveç kralının bir insan kurbanı töreninin taklit edildiği sahnede tanrı Othinus tarafından öldürülmesine yardım eder. Bir diğer efendisinin, bir İsveç kralının ölümünden sonra, savaş meydanından utanç verici biçimde kaçarak ordunun dağılmasına neden olur. Son olarak, komplocular tarafından satın alınarak, yüz yirmi altın karşılığında üçüncü bir efendisini, Danimarka kralı Olo'yu öldürür.

İndra'nın sabıka dosyasında, brahman cinayeti, yiğitlik yerine kalleşlik ve zina yer almaktadır. Herakles'in suçları, Zeus'a itaatsizlik, yiğitlik yerine kalleşlik, kocalık vazifesinin unutulmasıdır. Starcatherus'un suçları ise şöyle sıralanır: Bir insan kurban etme töreninde kralının öldürülmesi, kral öldükten sonra savaş meydanından kaçış, para karşılığı kendi kralını öldürmek. Bu üç listenin her biri, sırasıyla kutsallık kurallarını, savaşçılık meziyetlerini ve üçüncü işlev ahlakının iki önemli bölümünden –cinsellik ve zenginlik– birini veya diğerini ihlal etmektedir.

• • •

Bu karşılaştırmanın hayali olmadığı kesindi, ama bize ne öğretiyordu? Daha 1953'te bu üç kaynak arasında, ikişer ikişer ele alındıklarında, üçüncünün dahil olmadığı daha özel denklikler bulunduğunu ortaya koymuştum. Örneğin sadece İndra'nın ve Herakles'in günahları, suçluların tam manasıyla sorumlu oldukları günahlar, ayrı, dolaysız, kendiliğinden yaptırımlara yol açarken, Starcatherus'un karşı durmadığı bir lanetin sonucu olan günahları böyle sonuçlar vermezler. Bununla birlikte, bu noktadaki uyum yine de ciddi bir

farklılığı da içerir: İndra varlığının üç kaynağını (ruhsal enerji, fiziksel güç, güzellik) araya hiçbir telafi imkânı girmeden peş peşe kaybeder ve üçüncü günahın ardından, kesintisiz, düz çizgili bir akışla geçici yok oluşuna doğru ilerlerken, Herakles'in "çılgınlığı", sonra da "hastalığı" birer kefaretin ardından tamamen geçer, akıl ve fizik sağlığı geri gelir; ancak üçüncü günah onu gönüllü bir ölümden başka çaresi olmayan bir duruma sokar. Buna karşılık, Yunan yapısı bu üçüncü özelliği bakımından İskandinav yapısına daha yakındır; orada da ilk iki *facinora* tatsız sonuçlara yol açmazlar, ama Starcatherus'un aklında, üçüncü suçu da işledikten sonra, tek bir fikir, tek bir ihtiyaç kalır: Kendi tarafından seçilecek bir katilin kılıcına gönüllü olarak kurban gitmek. Kısacası, ayrışmalar öyle bir boyuttadır ki, sadece "savaşçının üç günahı" genel çerçevesinin –1956'da denemeye konan başlığın nedeni buydu– Hint-Avrupa mirası olarak görülebileceğini, daha sonra bu mirası üç toplumun bağımsızca, özgün biçimlerde kullandığını düşündürmüştü.

Halbuki, Starkadr-Starcatherus ile Herakles arasında bu genel çerçeveyi aşan, son derece belirgin denklikler gözükmektedir: sadece kendi istekleriyle ölmeleri değil, dünyayı dolaşıp yanlışları düzelten kahraman tipleri; seçtikleri ölüm türü için genç bir dostlarından para karşılığı yardım istemeleri ve bunun kabul edilmesi; özellikle de hayatlarının başında, kaderlerini belirleyen veya yöneten ve iyi bilinen kanonik listelerde ilk iki işlevi temsil eden, birbiriyle çatışkı içinde iki tanrının varlığı: Odinn ve Torr, Hera ve Athena. Böylece ortak bir olayörgüsünün ana hatları ortaya çıkıyordu; üç günah birçok kesişme noktasından sadece biriydi. Ama Hindistan'ın dahil olmadığı bu geniş çaplı uyum nasıl yorumlanmalıydı?

Gerçeği söylemek gerekirse, karşılaştırma dosyası biraz dengesizdi, çünkü bir tarafta iki insan kahraman, diğer tarafta ise bir tanrı bulunuyordu: İndra'nın günahları mitolojinin, Starkadr ve Herakles'inkiler ise destanın alanına giriyordu. Tabii ki bu durumda da bir karşılaştırma yapmak mümkündü, ama can sıkıcı bir etken daha vardı. Eleştirmenlerin de saptamaktan geri kalmadıkları gibi, kullanılan Hint evrakı bir Purana'ydı; gerçi arkaik olduklarına kuşku bulunmayan başka malzemeleri de koruyan değerli Markandeya Purana söz konusuydu, ama bu karşılaştırma çerçevesinde bir destan versiyonuyla desteklenmesi daha iyi olurdu; halbuki, *Mahabharata* içinde yer alan bir metin İndra'nın düşkünlüğü konusunda aynı anlamdaki bir kuramı gayet iyi sergilemekle birlikte, orada asıl önemli olan şey, yani üç günah izleği eksikti. Dolayısıyla daha geç dönemden bir yazarın İndra'nın günahlarını veya en azından bazı günahlarını –düzyazı biçimindeki Vedalar edebiyatında, tanrının "kayıpları" gibi, iyi bilinen bir kavram– öykünün sonunun, yani bu işlevlerin tanrıları tarafından Pandava'ların dünyaya getirtilmesi olgusunun çağ-

rıstırdığı şekilde, üç işlev çerçevesinde sistemleştirmesi ihtimali dışlanamazdı.

Daha genel anlamda, ister insan ister tanrı olsun, bir savaşçının üç işlev tarafından tanımlanan üç bölgenin (toplumsal, ahlaki, kozmik alanlar) her birinde peş peşe birer kayda değer günah işlemesi o kadar da ayırksı bir şey değildir, bu nedenle üç işlev ideolojisinin canlı ve egemen kaldığı birçok toplumda, birçok yerde bağımsızca yeniden icat edilmiş de olabilir. Her şey bir bağlam sorunudur. Ama Markandeya Purana'da "İndra'nın günahları"nın bağlamı, Starkadr ve Herakles'in günahlarının bağlamından tamamen farklıdır.

Karşılaştırmanın üçüncü ayağı bu şekilde zayıflamış, belki de ikincil bir konuma düşmüş olduğu için, geriye sadece saga ve Diodoros kalıyordu – bu da, herhangi bir karşılaştırmalı incelemede iki tanıklığa indirgenmiş bir dosyanın beraberinde getireceği belirsizlik bölgesine yol açıyordu.

1953 tarihli inceleme bir diğer bölümünde de fazladan bir araştırmayı gerektiriyordu. Starkadr konusunda, üç günah izleğini aşarak kahramanın kariyerinin bütününe yorumlamak doğal ve kolay gelmişti; bu konuda da Saxo Grammaticus'a güvenilmişti: Eski İzlandaca metinlerin sadece saymakla yetindikleri *facinora* tablosunu, üç içeriğiyle ve son derece açık bir biçimde, eksiksiz olarak anlatan sadece o değil miydi? Bu nedenle Saxo'nun anlatısı, İzlanda öyküsüyle uyuşmadığı diğer noktalarda da tercih edilmişti. Bu farklılıklardan biri de önemliydi, çünkü üç günah izleğine dahil olmasının dışında, Herakles efsanesiyle Starkadr efsanesinin dikkat çekici kesişme noktalarından birini oluşturuyordu: kendisiyle farklı biçimlerde ilgilenen iki tanrı ile, Hera ve Athena, Odinn ve Torr ile kahramanın ilişkileri. Bu yaklaşım sonucunda, Starkadr bir "Torr kahramanı" olarak kabul edilmişti; çok bol temsil edilen "Odinn kahramanı" türü karşısında az bulunan bir türdü bu. Nitekim, Saxo'nun anlatısında Torr, Starcatherus'a karşı sadece iyiliksever biçimde davranmıştır; çünkü tek, ama belirleyici müdahalesi, hilkat garibesi olarak doğan kahramanı düzeltip ona bir insan biçimi vermesidir, bu da kahramanın görkemli kariyerini hazırlayan koşuldur. Othinus ise, tartışılmaz iyiliklerinin yanı sıra, bu kariyeri üç günahla lekeleyen kaçınılmaz kaderden bütünüyle sorumludur.

Bu yorum, onaydan çok itirazla karşılaştı ve merhum dostum Jan de Vries ve Edward O. G. Turville Petre gibi iyi niyetli eleştirmenler, en eski tanıklığın, 9. yüzyıla ait bir *skaldın* (Viking döneminde ve Ortaçağ'da İskandinav halk şairi) o çağda haliyle yaygın olan bir rivayete yaptığı göndermenin, ancak Gautrekssaga'yla birlikte ve Saxo'ya karşı, Torr'un Starkadr adında bir devi öldürdüğü ve bu devin de sagada belirtildiği gibi kahramanın büyükba-

bası olan “birinci Starkadr” olduğu kabul edilirse açıklanabileceğini söyleyerek bana karşı çıktılar.

Bu kadar çok itiraz edilen bir çözümü gözden geçirmek şarttı. Oysa Herakles dikkate alındığında, bu çözüm güç kazanıyordu: Hera tarafından baskıya uğrayıp Athena tarafından korunan Yunan kahramanı –bu iki tanrıçadan birinin Hükümran diğerinin Savaşçı olduğu bir bağlamda– büyücü hükümdar Othinus’un sadece ilk cinayetini işlemesi için desteklediği ve savaşçı Torr’un insan biçimi verip dev gücünü de korumasına izin verdiği Starcatherus’un kardeşi gibi durmuyor muydu?

• • •

Bu nedenlerden ötürü, “savaşçının üç günahı” incelemesi yaklaşık on yıl boyunca çifte bir belirsizliği bünyesinde taşıdı: Hint evrakının değerine ilişkin belirsizlik ve İskandinav kahramanın yazgısına verilmesi gereken anlam ve buradan hareketle kariyerinin Herakles’inkiyle gösterdiği kesin benzerlik konusundaki belirsizlik. Hüküm vermeyi sağlayacak hiçbir yeni unsur ortaya çıkmadığı için, her iki tarafta da belirleyici kanıtların öne sürülemediği bir tartışmayı sürdürmenin manası yoktu. Sık sık görüldüğü üzere, çözüm tamamen farklı bir araştırmanın açtığı yoldan çıkageldi.

1947’den, Stig Wikander’in *Mahabharata*’nın mitsel arka planı hakkındaki keşfinden beri, bunun çok sayıda önemli sonucunu ele almayı sürdürmüştüm. Bu sonuçlar, hem destanın kendisinin yorumlanması hem de destana yansıyan izdüşümün gerisinde açığa çıkan çok arkaik mitolojinin karşılaştırmalı kullanımını açısından önemliydi. Araştırmalarımda birçok kez bu yarı-Veda, bazen de Vedalar öncesi mitoloji ile İskandinav mitolojisi arasında çarpıcı benzerlikler ortaya çıktı: Örneğin olağanüstü doğumu ve hanedan içindeki rolüyle Bhisma’nın gerisinde sezilen Dyauh, Edda’nın Heimdallr-Rigr’iyle buluşuyordu; Kuruksetra savaşının ifade ettiği “eskatolojik savaş”ın en yakın koşut örneği Ragnarök’tü. Çok geçmeden bir kişilik dikkatimi çekti: Çünkü bir yandan doğası gereği Hint mitolojisinin ayrı bir dönemine ait gibiydi, diğer yandan da özellikle *in extremis* kurtarıcı rolüyle İskandinav mitolojisiyle kesin karşılaştırmalar yapmaya müsaitti. Söz konusu kişilik Krişna ve onun aracılığıyla Vişnu’ydu. Bu konuda söyleyebileceklerimin özü, *Mit ve Destan*’ın birinci cildinde, birinci kısmın son bölümünde (“Yok Oluş ve Yeniden Doğuş”) bulunmaktadır; ama böylesine geniş bir sorun hakkında söylenecek her şey birkaç yıl içinde tüketilemez, hatta sorun tam anlamıyla ele alınamaz bile. Krişna, daha doğrusu *Mahabharata*’nın Krişna’sı sadece üstlendiği Pandava’ların danışmanı ve koruyucusu rolü bakımından değil, tüm özel müdahaleleriyle birlikte ele alınmalıdır. Özellikle Arcuna ile olan sıkı ilişkisi, yalan söylemeyi bile içeren şüpheli tavırlar tavsiye edebilmekte gösterdiği –sadece ona ait– serbestlik ve

bundan dolayı hiç kirlenmemesi; çatışmalara katılmadığı bir savaşın içinde bulunması; kardeşi Balarama ile oluşturduğu pek uyumlu sayılamayacak çift ve daha birçok ayrık nokta bu konuda düşünmeyi gerektirmekte ve karşılaştırmalı incelemeciye hiç kuşkusuz hoş sürprizler hazırlamaktadır. Epeydir süren ve yine de henüz başlangıç aşamasında olduğum bu araştırmanın bir noktasında, Krişna Starkadr'a –ve onun aracılığıyla Herakles'e– İndra'nın yerini pek dolduramadığı Hintli “kardeşi” temin etti.

Krişna Pandava'ların hayatına ilk önemli müdahalesini *Mahabharata*'nın ikinci kitabında yapar. Tatsız kuzenleriyle uzlaşmış görünen ağabey Yudhisthira'yı tahta çıkış kurban törenini yapmaya teşvik eder; kutlama bu bağlamda emperyal bir değer de kazanmıştır: Yudhisthira sadece kendi krallığında kral olmakla kalmayacak, Hindistan'ın bütün kralları tarafından tanınan metbu hükümdar haline gelecektir. Krişna, görüşleri ve birçok davranışıyla, hazırlıkları ve ritüellerin gerçekleştirilmesini gerçekten yönetir. Özellikle de –aslında birbiriyle uyumlu– iki engeli; törenden önce rakip bir kralı, törenin başlangıcında da bugün bizim protestocu adını verdiğimiz türden birini saf dışı bırakır. Bu ikinci kişiliğin adı Şişupala'dır ve onun tuhaf öyküsü tüm ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Bizim de karşılaştırma için beklediğimiz öykü buydu.

25 Ocak-15 Mart 1962 tarihleri arasında Collège de France'ta verdiğim yedi konferansta, bu ele avuca sığmaz kişiliği ehlileştirmeye uğraştım. O tarihten sonra da inceleme devam etti. Metnin devamında, bugün itibariyle ulaştığım sonuçları sunuyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM

Starkadr

1. METİNLER

Starkadr'ın romanı hatırı sayılır iki belge içinde korunmuştur; bunlardan birine kısa ve parçalı tanıklıklardan oluşan küçük bir grup eşlik etmektedir, ama bu tanıklıklar metne önemli bir şey eklemeyiz. Bu iki belgenin içeriği çok eşitsizdir.

Birisi eski İzlandaca ile yazılmıştır;¹ yazar, eski rivayetler hakkında oldukça bilgilidir ve metinde düzyazı bölümler arasına yerleştirilmiş durumdaki şiirde bizzat kahraman konuşmaktadır. Ne yazık ki bu şiirin ve bu anlatının kapsadığı yaşam dönemi sınırlıdır: Starkadr'ın doğumu ile başlayıp işlediği ilk suçun sonrasında bitmektedir. Malzemesi tamamen farklı olan bir kitap içinde Starkadr'ı sadece bir aksesuar figür olarak gören *sagamadr*'ı sadece bu dönem ilgilendiriyordu. Nitekim, *Gautrekssaga*'nın “uzun versiyonu”nun başında, dostu ve ilk kurbanı olan Kral Vikarr'ın –o da saganın sadece bir bölümünde yer almaktadır– öyküsünün anlatılması vesilesiyle Starkadr gündeme gelmektedir. Okuduğumuz yazım kuşkusuz 13., hatta 14. yüzyıla aittir, ama eski bir malzemeyi aslına sadık bir şekilde aktardığı ve alıntılıyıp açıkladığı şiire, *Vikarbálkr*'a yaptığı eklemelerin keyfi uydurmalar değil, düzgün bir şekilde aktarılmış bilgiler olduğu konusunda görüş birliği mevcuttur.

Diğer belge Saxo Grammaticus'un (1150'ye doğru doğmuş, 1216'dan sonra ölmüştür) *Gesta Danorum*'u içindedir.² Bu belgede Starcatherus'un hayatı,

1 *Gautrekssaga*, böl. 3-7, Wilhelm Ranisch, *Palaestra*, XI, 1900, s. 11-34'te zikredilmiştir. Bu saga hakkında bkz. Jan de Vries, *Altnordische Literaturgeschichte*, II, 1942, s. 455-457. Şiir, *Vikarsbálkr*, otuz iki dörtlükten oluşmaktadır; bunlar saganın 6-37. dörtlükleridir; eleştirel notlar ve sözlükle birlikte, Andreas Husler ve Wilhelm Ranisch, *Eddica Minora*, 1903, s. 38-43'te bulunmaktadır; bu yazarların s. xxx-xxxi'de söylediklerine karşın, 16-23. dörtlüklerin (= sagada 21-28) başka bir yerden alınıp eklendiğini düşündürecek belirleyici bir neden yoktur. Buna benzeyen başlıca metin *Hervararsaga ok Heidreks konungs*'tur (yay. Jon Helgason, 1924, I, s. 1-2); öykü açısından fazla önem taşımayan bazı farklılıklar içermektedir. Yerel Starkadr folkloru veya sözde-folkloru (Starkadr mezarları, vb) hakkında, bkz. Valter Jansson'un çok ilginç makalesi: “Medelpadssägnerna om Starkotter”, *Angermanland-Medelpad, Arsbok för Västernorrlands Läns Hembygdsförbund*, 1935, s. 57-69; ve ayr. Arvid Engvist, “Starkotters grav i Wattjom, Medelpad”, *Folkminnen och Folktankar*, XXIX, 1942, s. 1-11; Daniel Aslund, “Tuna Socken”, *Det gamla Medelpad*, III, 1946, s. 39-41 (“Starkodders saga berättad av. en 92-årig båtaman”).

2 Jørgen Olrik ve Hans Ræder'in 1931 tarihli yayınlarının bölümlerinde *Gesta Danorum* alıntılanmıştır. Saxo hakkında bkz. *La Saga de Hadingus*, 1953'teki giriş bölümü (= *Du mythe au roman*, 1970, birinci kısmın girişi).

daha doğrusu üç eksiksiz hayatı, VI. (böl. v-viii), VII. (böl. v ve xı) ve VIII. (böl. vı ve viı) kitaplara paylaştırılmış bir halde anlatılmaktadır. Paul Herrmann'ın akla yatkın görüşüne göre,³ bu kitaplar ilk dokuz kitap veya "mitolojik kitaplar" içinde hemen hemen en son yazılmış olanlardır. Metin yer yer şiirlerle kesilmektedir; bu şiirlerin kimi aleksandrin, kimi de hece vezniyle yazılmıştır; hepsi kahramana mal edilmektedir ve eski İzlandaca şiirlerin açılmış halleri olduğuna kuşku yoktur. Saxo'nun kaynakları belirlenmemiştir, ama bunlar ister yazılı ister sözlü olsunlar, bugüne hiçbir izleri kalmamış bir veya birkaç saga üzerinde çalıştığı kesindir. Sorun, onları ne ölçüde anladığını, ne ölçüde bilerek değiştirdiğini bilebilmektir. Saxo, *Gautrekssaga*'da yer alan bölüme denk düşen parçayı özet olarak geçiştirmiştir ve iki anlatı önemli noktalarda ayrılmaktadır.

Efsane hakkında pek çok yorum yapılmıştır. Paul Herrmann'ın *Erläuterungen zu den ersten neun Büchern der dänischen Geschichte des Saxo Grammaticus*'u içindeki 1. *Teil, Kommentar*, 1922, s. 417-467, 488 (2. *facinus!*), 552-555, 557-568'de 1921'e kadar olan çalışmaların bahsi ve kimi zaman da tartışılması yer almaktadır. Paul Herrmann da yeni ve dikkatli bir yoruma girişmiş, ama bütünün birliğini yadsımayı tercih etmesi ve yorumu aşırı parçalaması nedeniyle bu yaklaşımı zedelenmiştir. Daha sonra yapılan başlıca incelemeler şunlardır: Herrmann Schneider, *Germanische Heldensage*, II, 1, 1933, s. 143-183; Jan de Vries, "Die Starkadsage", *Germanisch-Romanische Monatsschrift*, 36 (= N.F. 5), 1955, s. 281-297; G. Dumézil, *Aspects de la fonction guerrière*, 1956, ikinci kısım, ek olarak da J. de Vries'in makalesi hakkında bir inceleme (*Heur et malheur du guerrier*, 1969, II. Kısım içinde çok az değiştirilerek ve bu tartışmaya yer verilmeden yeniden basılmıştır); *Aspects...* hakkında kaleme aldığı değerlendirme yazısında Jan de Vries tarafından yapılan düzeltmeler, *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache and Literatur*, 78, 1957, s. 458-471; Edward O. G. Turville Petre, *Myth and Religion in Scandinavia*, 1964, s. 205-211.

Okuyacağınız karşılaştırmalı inceleme, şayet doğruysa, sorunun konuluşunu, hatta doğrudan verilerini hatırı sayılır ölçüde değiştirmektedir. Önce Starkadr efsanesini çeşitli varyantları içinde parça parça izleyelim ve metin içi eleştirinin ispatlamak demesek bile, neleri çağrıştırabileceğini görelim.

3 Kesinlikle X.-XVI. "tarihsel kitaplar"dan (Mavi Dişli Harald'dan -936-986- VI. Knud'a -1182-1202- kadar) sonraya ait olan bu kitapların 1202-1216 arasında şu sırayla yazıldığını belirtmektedir: III, IV, V; VI, VII, II, I, VIII; IX.